

Projekt badawczy koncentruje się na zagrożonej odmianie języka wschodniosłowiańskiego używanej we wschodniej Polsce, dokładnie w północno-wschodniej części województwa lubelskiego (Polesie Lubelskie: powiat włodawski i bialski). Ta lokalna, nieustandaryzowana odmiana językowa jest często określana przez samych mieszkańców różnymi terminami: *język chachłacki*, *mowa tutejsza*, *po swojemu* lub *po naszemu*. Pomimo swojego historycznego trwania i znaczenia kulturowego, pozostaje ona społecznie zmarginalizowana i wykluczona z oficjalnych ram ochrony języków mniejszościowych w Polsce i Europie, co czyni ją wysoce zagrożoną wymarciem.

Głównym celem projektu jest zrozumienie i opisanie, jak ideologie językowe funkcjonują w kontekstach marginalizacji, niejednoznacznej tożsamości i historycznych procesów asymilacji. Badanie ma pokazać, w jaki sposób mówiący postrzegają, wartościują i nazywają swój lokalny język, oraz jak te praktyki odzwierciedlają głębsze procesy społeczne i historyczne. Wschodnie pogranicze Polski stanowi wyjątkowo interesujący obszar do takich badań, ponieważ region ten, niegdyś tętniące życiem centrum wieloetnicznej Rzeczypospolitej, został dramatycznie przekształcony przez wydarzenia XX wieku: wojny, przesunięcia granic, Akcję „Wisła” oraz lata polityki asymilacyjnej. Mimo tych transformacji, ślady jego wielojęzycznej przeszłości nadal kształtują lokalne praktyki językowe i narracje tożsamościowe.

Badania będą prowadzone w wybranych wioskach Polesia Lubelskiego przy użyciu metod etnograficznych. Obejmują one:

- Pogłębione wywiady narracyjne z co najmniej 30 osobami o różnym stopniu znajomości lokalnej odmiany, od płynnie mówiących po osoby z częściową znajomością
- Obserwację uczestniczącą w domach, kościołach i przestrzeniach wspólnotowych
- Analizę dyskursu skoncentrowaną na tym, jak ludzie mówią o swoim języku, jakich używają określeń i jakie wartości mu przypisują

Badanie koncentruje się na trzech głównych pytaniach: jak mieszkańcy pojmują i nazywają swoją lokalną odmianę językową; jaką rolę odgrywają emocje, pamięć i lokalna tożsamość w podtrzymywaniu praktyk językowych pomimo marginalizacji; oraz jak przynależność religijna i historia społeczności wpływają na przekazywanie i postrzeganie badanej odmiany językowej.

Tematyka ta wymaga pilnej uwagi naukowej z kilku powodów. Po pierwsze, odmiana wschodniosłowiańska używana w Polesiu Lubelskim jest poważnie zagrożona wymarciem – liczba mówiących maleje, a międzypokoleniowa transmisja języka słabnie. Bez natychmiastowej dokumentacji i analizy, ten ważny element dziedzictwa kulturowego może zniknąć bezpowrotnie. Po drugie, chociaż istnieją wcześniejsze badania dialektologiczne w tym regionie, brakuje analizy skupiającej się na ideologicznych, społecznych i afektywnych wymiarach używania języka. Po trzecie, region Polesia Lubelskiego doświadczył złożonej historii przemian etnicznych, religijnych i językowych, która czyni go idealnym miejscem do badania procesów marginalizacji językowej, trwania i oporu.

W Polsce istnieje rosnące zainteresowanie różnorodnością językową i odmianami regionalnymi, ale Polesie Lubelskie pozostaje zauważalnie nieobecne w tych dyskusjach, co świadczy o szerszych procesach ideologicznego „wymazywania”. Badanie to ma na celu wypełnienie tej luki, oferując głębsze zrozumienie tego, jak lokalni mieszkańcy doświadczają i wyrażają swoją tożsamość językową w kontekście dominujących ideologii językowych.

Badanie stworzy pierwszy kompleksowy opis socjolingwistyczny użycia języka w Polesiu Lubelskim uwzględniający perspektywy samych mówiących. Poszerzy teoretyczne rozumienie związków między ideologiami języka standardowego, tożsamością religijną i przetrwaniem języka w wielojęzycznych kontekstach. Dostarczy cenną dokumentację językową odmiany zagrożonej wyginieciem, wzbogacając tym samym debaty naukowe na temat języków mniejszościowych. Szczególna wartość projektu polega na pracy z mówiącymi, a nie tylko o nich – podejście to traktuje różnorodność językową jako żywą praktykę społeczną, a nie wyłącznie system strukturalny. Projekt ma znaczenie zarówno dla nauki, pogłębiając wiedzę o przetrwaniu języków, jak i dla samej społeczności, dokumentując istotny element jej tożsamości kulturowej i potencjalnie wspierając przyszłe inicjatywy ochrony językowej.